

اعتباریابی کتب دین و زندگی دوره دوم متوسطه بر اساس شاخص‌هایی مکتب تربیتی شهید حاج قاسم سلیمانی

روینا، جواد [□]	دانشجوی دکتری علوم تربیتی و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران
بحرینی زاده، آناهیتا [□]	استادیار گروه علوم تربیتی روانشناسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران
اندیشمند، ویدا [□]	استادیار گروه علوم تربیتی روانشناسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران
سلطانی، امان‌الله [□]	استادیار گروه علوم تربیتی روانشناسی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی و اعتبارسنجی کتب دین و زندگی دوره دوم متوسطه بر اساس شاخص‌هایی مکتب تربیتی شهید حاج قاسم سلیمانی بود. (هدف) در این پژوهش بر مبنای روش تحلیل محتوای کمی، هر سه حوزه متن کتاب، تصاویر و تمرین‌های کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه (کتاب ۵) مورد بررسی قرار گرفت و روایی و پایایی شاخص‌های مکتب تربیتی شهید سلیمانی به تأیید خبرگان رسید. (روش) تعاریف عملیاتی مؤلفه‌های فعال، غیرفعال و خنثی در اختیار تعدادی از ارزیاب‌کننده‌های آموزشی در استان کرمان (۲۰ نفر) قرار داده شد و از آن‌ها خواسته شد تا مؤلفه‌های پژوهش در قالب مکتب شهید سلیمانی را در کتاب‌های درسی کتب دین و زندگی متوسطه بررسی نمایند. در انتها، جدول مقادیر فراوانی هر یک از مؤلفه‌های به دست آمد و درصد موافقت بین ارزیاب‌کننده‌ها مشخص گردید. بررسی نتایج تحلیل نشان می‌دهد که مؤلفه صبر کلید امور دارای بالاترین سطح ضریب اهمیت (۰/۸۷۸) در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند و پس‌از آن مؤلفه‌های وفاق و انسجام (۰/۸۱۲)، پرهیز از ناامیدی و ترس (۰/۷۹۵) قرار می‌گیرد. علاوه بر این، مؤلفه‌های ایثارگری و شهادت‌طلبی (۰/۳۴۵)، آزمون الهی (۰/۲۸۴)، پایبندی به ادب و متانت و احترام در برخورد (۰/۱۸۹) و انصاف و عدل (۰/۱۰۶) دارای کمترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند. در راستای نتایج پژوهش حاضر، الگوسازی از مکتب مهم و شایسته حاج قاسم سلیمانی می‌تواند زمینه بهبود ویژگی‌های انقلابی و فرهنگ ایرانی- اسلامی را در دانش‌آموزان توسعه دهد. (یافته‌ها)

کلیدواژه‌ها: کتاب دین و زندگی، مقطع متوسطه، تحلیل محتوا، مکتب تربیتی شهید

قاسم سلیمانی

دریافت: ۱۴۰۲-۰۵-۱۲

پذیرش: ۱۴۰۲-۰۶-۲۷

* نویسنده مسئول: rohina_j@yahoo.com

صفحات مقاله: ۳۱-۴۹

یادگیری در دوران کودکی از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا این امر بر ساخت شخصیت فرد هم از نظر علمی و هم از نظر کیفی تأثیر دارد به طوری که این دوره و یادگیری‌های آن مقدمه‌ای برای دستیابی به ظرفیت‌های بعدی خواهد بود. بنابراین هرگونه تعلل در تدوین و تألیف منابع یادگیری این دوره و آموزش‌های خاص آن، پیامدهای سوء و شاید دائمی به همراه خواهد داشت (موحدی، ۱۳۸۹). در این میان برای تغییر و تعدیل رفتار فراگیران، نقش اساسی بر عهده آموزش و پرورش است، نظام آموزش و پرورش ایران متمرکز و برنامه، کتاب و معلم، محورهای اساسی آموزش و یادگیری‌اند و با توجه به آن‌که در بسیاری از موارد، کتاب درسی تنها رسانه آموزشی است که در اختیار معلم قرار دارد و فرآیند تدریس و یادگیری تنها با اتکا به محتوای برنامه درسی، انواع ارزشیابی‌های تحصیلی، آزمون‌ها و گزینش‌های متعدد بر مبنای محتوای کتاب‌های درسی صورت می‌پذیرد، کتاب به‌منزله برنامه آموزشی جای تتبع فراوان دارد (دهقانی، ۱۳۸۳).

کتاب‌های درسی، یکی از مهم‌ترین منابع یادگیری در نظام‌های آموزشی هستند و مواد اصلی برنامه درسی مدارس را تشکیل می‌دهند. پژوهش پیرامون تحلیل کتاب‌های درسی نیز تلاش ارزنده‌ای است، زیرا معلمان و دانش‌آموزان زیادی از آن بهره می‌برند و این مطالعات در طراحی فرصت‌های مناسب برای یادگیری دانش‌آموزان تأثیرگذار است؛ همچنین مطالعه و بررسی کتاب‌های درسی می‌تواند ارتباط بین برخی از مشکلات یادگیری دانش‌آموزان با برنامه درسی را آشکار نماید و کمک کند که مفاهیم برنامه درسی به شکل مناسبی در کتاب‌های درسی گنجانده شوند (دهقان و حسن‌خانی، ۱۳۹۲). تدوین، اصلاح و تغییر کتب درسی از نیازهای مبرم نظام آموزشی هر کشوری است که از این طریق بتوان به تدوین و طرح محتوای کتب جدیدی دست یافت و دانش‌آموزان را با سیر پیشرفت جهانی و کشوری، همگام ساخت و نیز به اصلاح و تغییر محتوایی کتب دست اقدام می‌شود تا از این طریق مطابق نیاز فراگیران، موضوع درسی و جامعه حرکت کنند (آشتون، ۲۰۱۲). در ایران نیز یکی از مهم‌ترین نقش‌ها را در برنامه درسی نظام آموزش و پرورش ایفا می‌نماید. به‌عبارت‌دیگر، در ایران بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد و بیشترین فعالیت‌ها و تجربه‌های آموزشی دانش‌آموز و معلم بر محور آن سازماندهی می‌شود (عریضی و عابدی، ۱۳۸۲) در اغلب نظام‌های آموزشی نیز کتاب درسی وسیله اصلی تعلیم و تربیت است و معلم و دانش‌آموزان در فعالیت‌های یاددهی یادگیری به کتاب تکیه و وابستگی دارند. هرچه محتوای کتاب‌های درسی در فراهم کردن بستر مناسب برای پرورش عقلانیت پربارتر باشد، از سویی، به آفرینش انسان‌هایی توانا، نوزاد و نوآور کمک شایانی خواهد کرد و از سوی دیگر به حفظ استقلال، رشد و شکوفایی جامعه کمک مؤثری می‌کند. نظام آموزش و پرورش ایران متمرکز و برنامه، کتاب و معلم، محورهای اساسی آموزش و

یادگیری‌اند و با توجه به آن‌که در بسیاری از موارد، کتاب درسی تنها رسانه آموزشی است که در اختیار معلم قرار دارد و فرآیند تدریس و یادگیری تنها با اتکا به محتوای برنامه درسی، انواع ارزشیابی‌های تحصیلی، آزمون‌ها و گزینش‌های متعدد بر مبنای محتوای کتاب‌های درسی صورت می‌پذیرد، کتاب به‌منزله برنامه آموزشی جای بررسی فراوان دارد (شفیعی نژاد، ۱۳۸۹).

یکی از کتاب‌های مهم در مدارس کشور، کتاب هدیه‌های آسمانی می‌باشد تا از طریق آن مفاهیم اخلاقی، انسانی و اسلامی به دانش آموزان آموزش داده شود و برای دستیابی به این مهم، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، گروه تعلیمات دینی و قرآن، مبادرت به تدوین کتاب «هدیه‌های آسمان» و «کتاب کار» آن کرده است (سهیلی و همکاران، ۱۳۹۶). در این راستا یکی از مسائل اساسی زندگی انسان، مسئله تعلیم و تربیت دینی است و همچنان بر استفاده از نظام رسمی آموزش و پرورش برای آموزش اهداف والای تربیت دینی تأکید می‌شود اما هدف از آموزش معارف دینی صرفاً انتقال دانش نیست بلکه در کنار این مسئله (انتقال دانش) رشد باور و اعتقاد دانش آموزان هم مراد است (رضایی، ۱۳۸۵). البته، شورای عالی آموزش و پرورش انتظار دارد که دانش آموزان هر مقطع تحصیلی در پایان آن مقطع، به اهداف مصوب برسند؛ اما رفتارهای دانش‌آموختگان هر مقطع نشانگر این است که بخش عمده‌ای از اهداف در حوزه مسائل اخلاقی و فرهنگی تحقق پیدا نکرده است. چرا که آنچه غالباً در مدارس از کتاب‌های درسی به ویژه درس دینی انتظار می‌رود، در همان سطوح اولیه یعنی دانستن و حفظ کردن متوقف می‌شود و به سطوح عمیق‌تر یعنی فهمیدن، به کار بستن و ارزشیابی ارتقا نمی‌یابد. چه بسا در آموزش‌های دینی انبوهی از مطالب صرفاً نظری به دانش آموزان ارائه می‌شود، درحالی‌که اگر تربیت دینی بتواند از نظر محتوا، اجرا و روش‌ها با نیازهای جدید کودکان منطبق شود، گام مؤثری برای جذب نسل جوان به دین و دینداری برداشته خواهد شد (شفیعی نژاد، ۱۳۸۹).

همان‌گونه که اشاره شد آموزش دینی ناظر به انتقال معارف دینی است و نتیجه آن استقرار یک نظام معرفتی در ذهن کسی است که برنامه درسی تربیت دینی برای او شکل گرفته است. برنامه درسی، اهدافی را برای انواع تربیت فراهم ساخته و خطوط راهنما را برای دستیابی به آن فراهم می‌سازد (زارع عبداللهی، ۱۳۹۵). با این حال علمای تعلیم و تربیت بر این باورند که میزان اعتقاد به دین و ثبات و قوام آن در بزرگ‌سالی، به میزان کارآمدی آموزش‌های دینی در دوران کودکی بستگی دارد. اعتقاد به این موضوع، این انتظار را به وجود می‌آورد که نسل نو جامعه اسلامی ما از اعتقادات راسخ‌تری برخوردار باشند، اما شواهد مبین افزایش درجه آسیب‌پذیری دینی و مذهبی در نسل جوان جامعه است (زایرپور تمبکی، ۱۳۹۵). به نظر می‌رسد که عدم ارائه الگوی مناسب و ملموس در این حوزه و پرداختن صرف به مسائل انتزاعی باعث کاهش اثربخشی این کتاب شده است و لذا تلاش در جهت معرفی الگوهای مناسب و شایسته برای دانش آموزان در زمان انتقال مفاهیم درسی

می‌تواند زمینه بهبود فرایند انتقال مفاهیم و درک آن را فراهم آورد. در این راستا و از جمله الگوهای شایسته و قابل احترام، سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی است. مجموع سال‌ها مجاهدت خالصانه و رفتارهای فرهنگی و سیاسی شهید سپهبد قاسم سلیمانی آن قدر بزرگ و عظیم بوده که این روزها به حق باید از آن به عنوان مکتب انسانی نام برد و به تبیین آن پرداخت. در این میان یکی از ابعاد مهم رفتاری سپهبد سلیمانی سیره اخلاقی این شهید بزرگوار است. نحوه رفتار و تعامل سردار سلیمانی با افراد و اخلاق فردی و عاطفی سردار سلیمانی از جمله خصوصیات ملموس و غیرقابل انکار است. اخلاق کریمانه همراه با محبت و مهربانی ایشان با افراد مختلف اعم از سیاسی و غیرسیاسی مسئله‌ای متواتر در بیان نوع خلق و خوی ایشان است.

در عین حال او در جنگ‌ها علاوه بر هدایت مقاطع مختلف عملیاتی، از طریق استقرار در قرارگاه‌ها، در نهایت شجاعت و بی‌باکی در خلوت مقدم حضور می‌یافت. او عاری از هرگونه ترسی در مواجهه با دشمنان در معرکه‌ها و میادین نبرد بود. او این جملات امیر مؤمنان حضرت علی (ع) را با همه وجود دنبال می‌نمود که فرمود: (تَرمَلُ الجبال ولا تزل، عض علی ناجذک، اعرالله جمجمتک، ارم ببصرک اقصی القوم و غض بصرک واعلم ان النصر من عندالله سبحانه) اگر کوه‌ها متزلزل شود تو تکان نخور، دندان‌هایت را به هم بفشار و جمجمه خود را به خدا عاریت ده، قدم‌هایت را بر زمین می‌خکوب کن و نگاهت به آخر لشکر دشمنان باشد، چشمت را فرومگیر (مرعوب نفرات و تجهیزات دشمن مشو) و بدان که نصرت و پیروزی از سوی خداوند سبحان است. همانا که سردار سلیمانی این چنین بود. او در میانه میدان نبرد حضور می‌یافت و شجاعانه می‌جنگید. این چنین حضوری نتیجه‌ای بس مؤثر داشت و باعث می‌گردید که انگیزه و توان تحرک نیروی رزم مضاعف گردد. فرماندهی و رشادت بی‌نظیر او موجب گردید که پس از دریافت چند نشان فتح، برای اولین بار نشان ذوالفقار را که بالاترین نشان نظامی کشور است از سوی فرماندهی معظم کل قوا دریافت نماید. حجازی و همکاران (۱۴۰۰) نیز در پژوهشی با عنوان تطبیق نظریه کاربزماتیک وبر با شخصیت شهید سید اسدالله مدنی و شهید قاسم سلیمانی اظهار کردند که این شهیدان معتقد به باورهای مذهبی، انقلابی و ملزم به رعایت امر ولی فقیه زمان خویش بودند و با تمام وجود در خدمت انقلاب حضور داشتند و به یک مکتب برای انقلاب اسلامی تبدیل شدند. هم‌چنین آن‌ها جایگاه غیرقابل وصفی در میان طرفداران و پیروان خویش یافتند. هیچ‌کدام در صدد گسترش عقیده‌ای منسوخ در جامعه نبودند. هم‌چنین عدم حضور آن‌ها منجر به سقوط حکومت نگردید، بلکه باعث تثبیت هرچه بیشتر آن شد. خانی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان بازشناسی مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای مد ظله‌العالی به انجام رساندند. این پژوهشگران ویژگی‌های شهید، اقدامات شهید، برکات این شهادت عظیم، وظیفه مردم، ایام الله و نهاد انسانی نیروی قدس را به عنوان مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی در نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی معرفی کردند. زارعی و همکاران

(۱۳۹۹) نیز بیان می‌دارند که مفهوم ولایت به‌عنوان جنبه بارز انسانی حاکم بر اعمال سردار، تعامل او با نخبگان و مردم عامی را چنان سمت و سو داده است که وی، کار کردن برای مردم را وسیله قرب الی الله می‌داند. او دارای نگرش مثبت به دیگران بوده و از این رو شناخت و احترام به شخصیت دیگران را در سرلوحه تعاملات خود داشته است. درک موقعیت فرد مخاطب خارجی و داخلی و ارزش اندیشه مخاطب، جهت ارتقای هم‌درکی با ایشان از خصیصه‌های برجسته او و نهایتاً مکتب منسوب به اوست. این مقاله نشان می‌کند که سه جریان ارتباطی مهم در تشریح جنبه‌های انسانی مکتب شهید سلیمانی قابل مشاهده است: جریان تعاملات اجتماعی (در تعامل بین انسان ذی‌حق و انسان صاحب کرامت)، جریان عبودیت (در تعامل بین انسان ذی‌حق و انسان به مثابه خلیفه‌الله) و جریان هدایت (در تعامل بین وجه خلیفه‌الهی انسان و وجه صاحب کرامت بودن او).

با این حال و به‌طور کلی، بهره‌گیری از اوصاف و صفات سپهبد قاسم سلیمانی برای تربیت اخلاقی و آموزش مفاهیم انسانی و دینی می‌تواند هم به شناخت بیشتر دانش‌آموزان از این فرد بزرگ و مکتب زنده او کمک کند و هم باعث شود تا دانش‌آموزان مفاهیم درسی در حوزه دین و اخلاق را در الگویی شایسته و قابل لمس تبیین و درک کنند. لذا با توجه به لزوم ایجاد تغییرات کاربردی در مناسب در کتب دین و زندگی و همچون لزوم معرفی و بهره‌گیری شایسته مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی برای دانش‌آموزان، هدف از انجام این پژوهش پاسخ به این سؤال است که اعتبار یابی کتب دین و زندگی دوره دوم متوسطه بر اساس شاخص‌هایی مکتب تربیتی شهید حاج قاسم سلیمانی چگونه می‌باشد؟

پیشینه پژوهش

جهانگرد و همکاران (۱۴۰۲) پژوهشی با عنوان تعیین اهداف آموزشی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به انجام رساندند. یافته‌ها نشان داد که در بعد اعتقادی؛ شاخص صبر و تحمل با میانگین ۴/۹۵ رتبه اول، در بعد عقلانی؛ شاخص اعتقاد به خدا با میانگین و ضریب تغییرات (۰/۳۸ و ۴/۶۳) رتبه اول، در بعد شخصیتی، جهت‌گیری خدامحور با میانگین و ضریب تغییرات (۴/۳۸ و ۰/۳۷)، در بعد اخلاقی؛ احترام به خانواده شهدا با میانگین و ضریب تغییرات (۴/۰۹ و ۰/۳۶)، در بعد اجتماعی؛ توجه به حلال و حرام با میانگین و ضریب تغییرات (۳/۷۹ و ۲/۰۷) و در بعد مدیریت؛ اصلاح روش‌های غلط با میانگین و ضریب تغییرات (۳/۶۶ و ۲/۰۵) قرار دارند. ابروش و همکاران (۱۴۰۲) پژوهشی با عنوان تبیین مؤلفه‌های مدیریت میان‌فرهنگی سردار شهید حاج قاسم سلیمانی به انجام رساندند. حاصل این پژوهش و تحلیل، چند مؤلفه است که عبارتند از: همسوسازی راهبردی، کشف و به‌کارگیری ظرفیت‌ها، التزام به ارزش‌های جهادی، مقبولیت فراگیر، ایجاد جذابیت و توجه به عوامل فرهنگ‌مندی، نگاه راهبردی، تأکید بر سرمایه‌های انسانی، حضور در میدان و شبکه‌سازی. سالاری راد و

همکاران (۱۴۰۱) پژوهشی با عنوان شاخص‌ترین اوصاف شهید سردار حاج قاسم سلیمانی بر مبنای آیات قرآن کریم به انجام رساندند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سردار شهید حاج قاسم سلیمانی از ویژگی‌های فراوانی برخوردار بود که شاخص‌ترین آنها اخلاص، تقوا، ولایت‌پذیری، شجاعت، تدبیر، صبر و دفاع از ستم‌دیده و مبارزه با ستمکار بود. این شاخص‌ها انگیزه‌ای شد تا ایشان یک شخصیت ممتاز در جهان اسلام باشد. ایشان از روی داشتن چنین اوصافی، نمونه برجسته‌ای از تربیت‌شدگان مکتب قرآن بود که زحمات و خدمات بی‌آلایش وی به اسلام، اندوخته ارزشمندی در دیوان عدل الهی است. خان محمدی و همکاران (۱۴۰۱) پژوهشی با عنوان فرایند شکل‌گیری انسان الگو در فرهنگ رضوی: مثالواره شهید قاسم سلیمانی به انجام رساندند. نگارنده با تحلیل متون به‌جای مانده از امام رضا (ع) و با بهره‌گیری از مفاهیم تولیدشده از سوی نشانه‌شناسان، از قبیل اصل «جانشینی» و «هم‌نشینی» تلاش کرده، به یک سازه مفهومی دست یابد و فرایند مکتب‌سازی در فرهنگ رضوی را نظریه‌پردازی کند. نتایج حاصل از تحلیل متن نشان‌دهنده فرایند پنج مرحله‌ای است که تنها افراد ارتقا یافته به مرحله پایانی، با ملازمت به اقتضائات آن، شایستگی الگو شدن دارند و می‌توان آن‌ها را به‌عنوان مکتب و اسوه در نظر گرفت. افراد دارای حسن «سمت»، حسن «هدی»، «تماوت در گفتار» و «تخاضع در کردار» اگر بتوانند در مرحله اقتصادی از «اقتحام»، در مرحله اجتماعی از «شوهاء»، در مرحله فرهنگی از «افساد» و در مرحله سیاسی از «عشواء» پرهیز کنند، به مرحله پنجم وارد می‌شوند. سردار قاسم سلیمانی، به دلیل داشتن مؤلفه‌های چهارگانه و ارتقا به رتبه نهایی، به‌ویژه شهادت در راه خدا، مثال‌واره مرحله پنجم است که مقام معظم رهبری ایشان را در عصر حاضر به عنوان «مکتب» معرفی کردند. نوروزی و همکاران (۱۴۰۱) پژوهشی با عنوان فهم جوهره ارتباطات انسانی - الهی در سبک فرماندهی سپهبد شهید قاسم سلیمانی به انجام رساندند. این مقاله درصدد است تا با تکیه بر روش‌شناسی تحلیل مضمون به کشف ایده‌های سپهبد قاسم سلیمانی از طریق بیانات بزرگان جبهه مقاومت اقدام نماید. روش گردآوری اطلاعات مصاحبه با افراد قرین سپهبد سلیمانی در جبهه مقاومت است. ۱۸ نفر از افراد قرین مورد مصاحبه قرار گرفته‌اند یا از مصاحبه‌های منتشر شده از ایشان در رسانه‌ها استفاده گردید. نتایج با تکیه بر روش‌شناسی تحلیل مضمون انعکاسی مورد تحلیل قرار گرفت. چهار الگوی ارتباطی سردار مطابق نتایج عبارتند از الگوی فردی - انسانی، فردی - الهی، اجتماعی - انسانی و اجتماعی - الهی که از آنها برای توسعه دیپلماسی انسانی - الهی بهره برده است. اسلامی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان جایگاه قرآن در رفتار و عملکرد سردار شهید قاسم سلیمانی به انجام رساندند. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد، حرکت و عملکرد شهید سلیمانی پیوسته در راستای قرآن و دستورالعمل‌های قرآنی بوده است. این امر با توجه به وصیت‌نامه و خطابه‌های ایشان به شکل واضح‌تری نمود یافته است. همچنین شهید سلیمانی نگران آسیب دیدن قرآن و مهاجوریت آن با توجه به آیات قرآن بوده است. طلایی و همکاران (۱۴۰۱) پژوهشی با

عنوان تبیین و توسعه مؤلفه‌های حرفه‌ای معلم با تأکید بر اندیشه و سبک زندگی شهید قاسم سلیمانی به انجام رساندند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد زندگی شهید سلیمانی به‌عنوان مصداقی از عینیت بخشیدن به توسعه و رشد حرفه‌ای معلم می‌تواند برای نسل جوان دانشگاهی بویژه دانشجویان معلمان به‌عنوان معلمان آینده کشور، الگوساز باشد. ضمناً ویژگی‌های اخلاص، تواضع، اهتمام به مطالعه و مربیگری نیز جهت تعالی مؤلفه‌های فعلی، قابل‌ارائه و تأمل است. باقری و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان انقلاب اسلامی و مکتب‌سازی: نمونه موردی مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی به انجام رساندند. برای انجام پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی (اسنادی) استفاده گردید. یافته‌های پژوهش مکتب شهید سلیمانی را ادامه مکتب امام خمینی (رحمه الله علیه) معرفی نموده و آن را دارای خصوصیات زیر می‌داند: شهادت طلبی، شجاعت و شهامت، اخلاص و دینداری، آینده‌نگری، تکلیف‌گرایی، اخلاق مداری، خدمت‌رسانی به محرومان، دشمن‌شناسی و تمرکز بر هدف. یافته‌ها نشان می‌دهد تداوم انقلاب اسلامی مستلزم توجه بیشتر به بحث مکتب‌سازی و ترویج و گسترش مکتب امام خمینی (رحمه الله علیه) و شهید سلیمانی است. خانی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان بازشناسی مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای مد‌ظله العالی به انجام رساندند. این پژوهشگران ویژگی‌های شهید، اقدامات شهید، برکات این شهادت عظیم، وظیفه مردم، ایام الله و نهاد انسانی نیروی قدس را به‌عنوان مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی در نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی معرفی کردند.

با این حال یادگیری در دوران کودکی از حساسیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا این امر بر ساخت شخصیت فرد هم از نظر علمی و هم از نظر کیفی تأثیر دارد و این دوره و یادگیری‌های آن مقدمه‌ای برای دستیابی به ظرفیت‌های بعدی خواهد بود. بنابراین هرگونه تعلل در تدوین و تألیف منابع یادگیری این دوره و آموزش‌های خاص آن، پیامدهای سوء و شاید دائمی به همراه خواهد داشت. در این میان برای تغییر و تعدیل رفتار فراگیران، نقش اساسی بر عهده آموزش و پرورش است، نظام آموزش و پرورش ایران متمرکز و برنامه، کتاب و معلم، محورهای اساسی آموزش و یادگیری‌اند و با توجه به آن که در بسیاری از موارد، کتاب درسی تنها رسانه آموزشی است که در اختیار معلم قرار دارد و فرآیند تدریس و یادگیری تنها با اتکا به محتوای برنامه درسی، انواع ارزشیابی‌های تحصیلی، آزمون‌ها و گزینش‌های متعدد بر مبنای محتوای کتاب‌های درسی صورت می‌پذیرد، کتاب به منزله برنامه آموزشی جای‌تبع فراوان دارد. از سویی دستیابی به اهداف دینی جامعه که به صورت اهداف آموزشی منعکس می‌شوند، آرمان هر نظام آموزشی است. اگر برنامه درسی و محتوای کتاب‌های مربوط، هماهنگ و هم‌سو با اهداف کلی و جزئی نظام نباشد، نمی‌توان نسبت به تحقق هدف‌های مورد انتظار آمیدی داشت. موفقیت یک نظام آموزشی در گرو هماهنگی اجزای متشکله با یکدیگر و هم‌سویی اجزا در جهت تحقق هدف‌ها و تناسب آن با ویژگی‌های خاص مخاطبان آموزشی است.

روش‌شناسی

در این مطالعه، محتوای کتاب‌های درسی کتب دین و زندگی متوسطه که شامل متن کتاب، تصاویر و تمرین‌ها می‌باشد، بر مبنای تکنیک تحلیل محتوی از منظر فعال بودن یا غیرفعال بودن با استفاده از روش ویلیام رومی مورد تحلیل قرار گرفته است. مؤلفه‌های مورد ارزیابی، برگرفته از مبانی نظری و مصاحبه با خبرگان مرتبط با موضوع پژوهش بود. سپس در بخش دوم بر اساس روش تجزیه و تحلیل تحلیل محتوی در آغاز، مقادیر فراوانی مؤلفه‌ها و سطح ضرایب (Ej)، هر سه حوزه (متن کتاب، تصاویر و تمرین‌ها) مشخص شده و سپس سطح اطلاعات مؤلفه‌ها برای هر یک از شاخص‌های فعال، غیرفعال و خنثی مشخص گردیده است. برای این کار (Wj)، اهمیت آن‌ها در آغاز، مقادیر فراوانی مؤلفه‌ها مشخص شده، سپس در مرحله اول محاسبات تحلیل محتوی با فرمول معین، مقادیر فراوانی مشخص شده ارزیابی و تحلیل می‌شود. در مرحله دوم سطح اطلاعات مؤلفه‌ها ارزیابی و تحلیل شده و در مرحله آخر سطح ضرایب اهمیت هر یک از مؤلفه‌ها ارزیابی و تحلیل می‌شود. هر مؤلفه‌ای که دارای سطح اطلاعات بالاتری باشد از درجه اهمیت بالاتری برخوردار است. کتاب‌های هدیه دوره متوسطه (۵ سطح) در مجموع دارای بیش از ۴۵۰ صفحه و بخش‌هایی شامل متن کتاب، تصویر و تمرین می‌باشد.

در این مطالعه کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه (پنج کتاب) به‌عنوان نمونه انتخاب شده است، یعنی جهت سنجش تحقیق و به منظور رسیدن به برآیند قطعی و قابل استناد، محتوای کتاب‌های هدیه دوره متوسطه مطرح شده در کتاب کدگذاری شده و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

به منظور سنجش روایی پژوهش حاضر جهت انتخاب مؤلفه‌ها (شاخص‌ها) از مؤلفه‌های تکنیک تحلیل محتوی استفاده شده است، زیرا این مؤلفه‌ها مورد تأیید صاحب‌نظران، مؤلفین کتاب‌ها و اساتید در مدارس و برنامه درسی ملی می‌باشند. برای مشخص شدن پایایی پژوهش حاضر از فرمول هول سستی استفاده شده است. در این پژوهش بخش محتوای کتاب‌های درسی کتب دین و زندگی متوسطه چاپ ۱۳۹۹ به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و سپس به همراه تعاریف عملیاتی مؤلفه‌های فعال، غیرفعال و خنثی در اختیار تعدادی نفر از ارزیاب‌کننده‌های آموزشی در استان کرمان (خبرگان پژوهش ۲۰ نفر)) قرار داده شد و از آن‌ها خواسته شد تا مؤلفه‌های پژوهش در قالب مکتب شهید سلیمانی را در کتاب‌های درسی کتب دین و زندگی متوسطه را بررسی نمایند. در انتها با استفاده از داده‌های استخراج شده، جدول مقادیر فراوانی هر یک از مؤلفه‌های به دست آمده را مشخص و درصد موافقت بین ارزیاب‌کننده‌ها را مشخص نمود.

یافته‌های پژوهش

مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در محتوای کتاب دین و زندگی کتاب دین و زندگی (۱) - پایه دهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)

جدول ۱. نتایج آمار توصیفی مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در محتوای کتاب دین و زندگی کتاب دین و زندگی (۱) - پایه دهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)

پاسحگو	متن			تعرین		
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
پرهیز از ناامیدی و ترس	۰	۰	۲۰	۱۱/۲۴	۱۲	۱۴/۴۶
اتکا و توکل به خداوند	۰	۰	۹	۵/۰۶	۶	۷/۲۳
مالکیت مطلق خداوند	۰	۰	۱۳	۷/۳۰	۴	۴/۸۲
ی به ادب و متانت و احترام در برخورد	۰	۰	۰	۰	۰	۰
وفاداری بر قول و پیمان	۰	۰	۵	۳	۲/۴۱	۲/۴۱
ش به بخشش مادی و معنوی	۳	۱۵/۷۹	۴	۲/۲۶	۰	۰
به خدا، غیب و معنویات دینی	۳	۱۵/۷۹	۱۰	۵/۲۶	۳	۳/۶۱
وفاق و انسجام	۷	۳۶/۸۴	۲۶	۱۴/۶۱	۵	۶/۰۲
صبر کلید امور	۲	۱۰/۵۳	۳۹	۲۲	۴۱	۴۹/۴۰
آزمون الهی	۰	۰	۱	۰/۵۶	۰	۰
کارهای نیک و اعمال شایسته	۰	۰	۶	۳/۳۷	۱	۱/۲۰
حکیم پیوندهای اجتماعی	۰	۰	۱	۰/۵۶	۲	۲/۴۱
یک توأم با مهربانی و رحمت	۳	۱۵/۷۹	۳۸	۲۱/۴۰	۳	۳/۶۱
انصاف و عدل	۱	۵/۲۶	۶	۳/۳۷	۴	۴/۸۳
جمع	۱۹	۱۰۰	۱۷۸	۱۰۰	۸۳	۱۰۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۲. داده‌های بهنجار شده مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در کتاب دین و زندگی (۱) - پایه دهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی) بر اساس فراوانی

پاسخگو	متن	تکرار
پرهیز از ناامیدی و ترس	۰.۵۵	۰.۳۴
اتکا و توکل به خداوند	۰.۳۰	۰.۲۱
مالکیت مطلق خداوند	۰.۳۷	۰.۱۱
پابندی به ادب و متانت و احترام در برخورد	۰	۰
وفاداری بر قول و پیمان	۰.۱۸	۰.۰۸
گرایش به بخشش مادی و معنوی	۰.۱۱	۰
ایمان به خدا، غیب و معنویات دینی	۰.۳۲	۰.۱۱
وفاق و انسجام	۰.۷۱	۰.۱۸
صبر کلید امور	۰.۹۷	۱.۲۲
آزمون الهی	۰.۰۳	۰
انجام کارهای نیک و اعمال شایسته	۰.۲۱	۰.۰۳
تحکیم پیوندهای اجتماعی	۰.۰۳	۰.۰۸
رفتار نیک توأم با مهربانی و رحمت	۰.۹۹	۰.۱۱
انصاف و عدل	۰.۲۱	۰.۱۵

جدول ۳. بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در کتاب دین و زندگی (۱) - پایه دهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)

پاسخگو	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت (Wj)
پرهیز از ناامیدی و ترس	۰.۷۶۳	۰.۱۷۸
اتکا و توکل به خداوند	۰.۵۵۲	۰.۱۵۱
مالکیت مطلق خداوند	۰.۴۸۷	۰.۱۲۹
پابندی به ادب و متانت و احترام در برخورد	۰	۰
وفاداری بر قول و پیمان	۰.۴۳۵	۰.۱۱۷
گرایش به بخشش مادی و معنوی	۰.۳۹۲	۰.۰۹۵
ایمان به خدا، غیب و معنویات دینی	۰.۵۴۷	۰.۱۳۳
وفاق و انسجام	۰.۹۸۴	۰.۲۷۲
صبر کلید امور	۰.۹۹۹	۰.۲۸۶
آزمون الهی	۰.۲۰۶	۰.۰۳۹
انجام کارهای نیک و اعمال شایسته	۰.۴۹۵	۰.۱۰۲
تحکیم پیوندهای اجتماعی	۰.۴۲۴	۰.۰۹۲
رفتار نیک توأم با مهربانی و رحمت	۰.۹۷۷	۰.۲۷۳
انصاف و عدل	۰.۵۵۲	۰.۱۳۷

بررسی نتایج تحلیل در تحلیل محتوی نشان می‌دهد که مؤلفه صبر کلید امور دارای بالاترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند و پس از آن مؤلفه‌های وفاق و انسجام و پرهیز از ناامیدی و ترس قرار می‌گیرد. همچنین نشان داده شده است که مؤلفه‌های ایثارگری و شهادت‌طلبی، آزمون الهی، پایبندی به ادب و متانت و احترام در برخورد و انصاف و عدل دارای کمترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند.

مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در محتوای کتاب دین و زندگی کتاب دین و زندگی (۲) - پایه یازدهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)
جدول ۴. نتایج آمار توصیفی مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در محتوای کتاب دین و زندگی کتاب دین و زندگی (۲) - پایه یازدهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)

پاسخگو	متن		تمرین	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
پرهیز از ناامیدی و ترس	۰	۴۰	۲۲/۳۵	۲۱
اتکا و توکل به خداوند	۰	۲۱	۱۱/۷۳	۶
مالکیت مطلق خداوند	۰	۲	۱/۱۲	۰
بندی به ادب و متانت و احترام در برخورد	۰	۰	۰	۰
وفاداری بر قول و پیمان	۰	۷	۳/۹۱	۰
ایش به بخشش مادی و معنوی	۳	۴۲/۸۵	۱/۶۸	۱
بمان به خدا، غیب و معنویات دینی	۴	۵۷/۱۵	۵/۰۲	۲
وفاق و انسجام	۰	۱۸	۱۰/۰۶	۵
صبر کلید امور	۰	۵۲	۲۹/۰۵	۷۶
آزمون الهی	۰	۰	۰	۰
انجام کارهای نیک و اعمال شایسته	۰	۹	۵/۰۲	۱
تحکیم پیوندهای اجتماعی	۰	۳	۱/۶۸	۰
رفتار نیک توأم با مهربانی و رحمت	۰	۱۴	۷/۸۲	۳
انصاف و عدل	۰	۱	۰/۵۶	۰
جمع	۷	۱۷۹	۱۰۰	۱۱۵

جدول ۵. داده‌های به‌نچار شده مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در کتاب‌های هدیه دوره کتاب دین و زندگی (۲) - پایه یازدهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی) بر اساس فراوانی

متن	تمرین	پاسخگو
۰.۶۵	۱.۲۵	۰
۰.۲۰	۰.۶۷	۰
۰	۰.۰۸	۰
۰	۰	۰
۰	۰.۲۴	۰
۰.۰۳	۰.۱۱	۰.۱۱
۰.۰۸	۰.۳۰	۰.۱۵
۰.۱۸	۰.۵۷	۰
۱.۴۵	۴.۳۶	۰
۰	۰	۰
۰	۰	۰
۰.۰۳	۰.۳۰	۰
۰	۰.۱۱	۰
۰.۱۱	۰.۴۴	۰
۰	۰.۰۳	۰

جدول ۶. بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در کتاب دین و زندگی (۲) - پایه یازدهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)

ضریب اهمیت (Wj)	بار اطلاعاتی (Ej)	پاسخگو
۰.۱۹۴	۰.۸۹۴	۰
۰.۲۱۶	۰.۹۲۵	۰
۰.۳۹	۰.۲۰۶	۰
۰	۰	۰
۰.۱۰۲	۰.۴۳۳	۰
۰.۱۱۷	۰.۴۷۸	۰
۰.۱۸۶	۰.۸۳۸	۰
۰.۱۹۲	۰.۸۴۵	۰
۰.۳۷۲	۱.۰۰	۰
۰	۰	۰
۰	۰	۰
۰.۱۷۵	۰.۶۲۷	۰
۰.۱۱۱	۰.۳۹۱	۰
۰.۱۱۷	۰.۴۰۸	۰
۰.۱۲۳	۰.۴۳۹	۰

بررسی نتایج تحلیل در تحلیل محتوی نشان می‌دهد که مؤلفه صبر کلید امور دارای بالاترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند و پس از آن مؤلفه‌های پرهیز از ناامیدی و ترس و رفتار نیک توأم با مهربانی و رحمت قرار می‌گیرد. همچنین نشان داده شده است که نتایج تحلیل در تحلیل محتوی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های ایثارگری و شهادت‌طلبی، آزمون الهی، پایبندی به ادب و متانت و احترام در برخورد و اتکا و توکل به خداوند دارای کمترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند

مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در محتوای کتاب دین و زندگی (۳) - پایه دوازدهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)

جدول ۷. نتایج آمار توصیفی مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در محتوای کتاب دین و زندگی (۳) - پایه دوازدهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)

پاسخگو	متن		تمرین	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
پرهیز از ناامیدی و ترس	۰	۰	۲۴	۲۸/۹۲
اتکا و توکل به خداوند	۰	۰	۰	۰
مالکیت مطلق خداوند	۰	۰	۰	۰
ی. به ادب و متانت و احترام در برخورد	۰	۰	۰	۰
وفاداری بر قول و پیمان	۰	۱	۱/۲۱	۰
پیش به بخشش مادی و معنوی	۴	۱۹/۰۵	۳	۳/۶۱
به خدا، غیب و معنویات دینی	۲	۹/۵۲	۶	۷/۲۳
وفاق و انسجام	۴	۱۹/۰۵	۷	۸/۴۳
صبر کلید امور	۳	۱۴/۲۸	۲۸	۳۳/۷۳
آزمون الهی	۰	۰	۰	۰
کارهای نیک و اعمال شایسته	۰	۰	۰	۰
تحکیم پیوندهای اجتماعی	۰	۰	۰	۰
نیک توأم با مهربانی و رحمت	۸	۳۸/۱	۱۴	۱۶/۸۷
انصاف و عدل	۰	۰	۰	۰
جمع	۲۱	۱۰۰	۸۳	۱۰۰

جدول ۸. داده‌های بهنجار شده مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در کتاب دین و زندگی (۳) - پایه دوازدهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی) بر اساس فراوانی

باسخگو	متن	تمرین
پرهیز از ناامیدی و ترس	۰.۵۶	۰.۳۹
اتکا و توکل به خداوند	۰.۳۴	۰
مالکیت مطلق خداوند	۰.۳۹	۰
پابندی به ادب و متانت و احترام در برخورد	۰.۶۷	۰
وفاداری بر قول و پیمان	۰.۷۸	۰.۰۳
گرایش به بخشش مادی و معنوی	۰.۱۶	۰.۱۱
ایمان به خدا، غیب و معنویات دینی	۰.۰۹	۰.۱۹
وفاق و انسجام	۰.۱۶	۰.۰۳
صبر کلید امور	۰.۱۱	۰.۷۹
آزمون الهی	۰.۲۴	۰
انجام کارهای نیک و اعمال شایسته	۰.۸۵	۰
تحکیم پیوندهای اجتماعی	۰.۶۸	۰
رفتار نیک توأم با مهربانی و رحمت	۰.۷۵	۰.۳۲
انصاف و عدل	۰.۸۴	۰

جدول ۹. بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در کتاب دین و زندگی (۳) - پایه دوازدهم (رشته ادبیات و علوم انسانی، تجربی و ریاضی)

باسخگو	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت (Wj)
پرهیز از ناامیدی و ترس	۰.۴۴۱	۰.۱۱۵
اتکا و توکل به خداوند	۰.۶۸	۰.۲۴۶
مالکیت مطلق خداوند	۰.۶۷	۰.۱۶
پابندی به ادب و متانت و احترام در برخورد	۰.۴۶	۰.۲۴۴
وفاداری بر قول و پیمان	۰.۳۲۲	۰.۸۷۳
گرایش به بخشش مادی و معنوی	۰.۴۲۶	۰.۱۰۷
ایمان به خدا، غیب و معنویات دینی	۰.۶۲۴	۰.۱۳۳
وفاق و انسجام	۰.۶۸۷	۰.۱۴۱
صبر کلید امور	۰.۹۲۲	۰.۲۱۶
آزمون الهی	۰.۸۹	۰.۳۲
انجام کارهای نیک و اعمال شایسته	۰.۵۶۷	۰.۲۵۳
تحکیم پیوندهای اجتماعی	۰.۷۵	۰.۳۴۳
رفتار نیک توأم با مهربانی و رحمت	۰.۸۱۵	۰.۱۵۹
انصاف و عدل	۰.۳۶۶	۰.۵۷۳

بررسی نتایج تحلیل در تحلیل محتوی نشان می‌دهد که مؤلفه صبر کلید امور دارای بالاترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند و پس‌از آن مؤلفه‌های رفتار نیک توأم با مهربانی و رحمت قرار می‌گیرد. همچنین نشان داده‌شده است که نتایج تحلیل در تحلیل محتوی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های ایثارگری و شهادت‌طلبی، آزمون الهی، انصاف و عدل و تحکیم پیوندهای اجتماعی؛ مالکیت مطلق خداوند، پایبندی به ادب و متانت و احترام در برخورد، اتکا و توکل به خداوند و انصاف و عدل دارای کمترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، اعتباریابی کتب دین‌ورزندگی دوره دوم متوسطه بر اساس شاخص‌هایی مکتب تربیتی شهید حاج قاسم سلیمانی بود که بررسی نتایج تحلیل در تحلیل محتوی نشان می‌دهد که مؤلفه صبر کلید امور دارای بالاترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های موردبررسی هستند و پس‌از آن مؤلفه‌های وفاق و انسجام و پرهیز از ناامیدی و ترس قرار می‌گیرد. همچنین نشان داده‌شده است که مؤلفه‌های ایثارگری و شهادت‌طلبی، آزمون الهی، پایبندی به ادب و متانت و احترام در برخورد و انصاف و عدل دارای کمترین سطح ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های مورد بررسی هستند.

با این حال زندگی مطلوب برای مسلمانان، حیات طیبه است و لازمهٔ دستیابی به حیات طیبه ایمان و اعمال صالحی است که موجب دوری از سلطه‌پذیری است. هدف غایی نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران دستیابی به مرتبه‌ای از آمادگی برای تحقق حیات طیبه در همه ابعاد است (سند مبانی نظری تحول بنیادین، ۱۳۹۰) و جهت‌گیری همهٔ اقدامات نظام برنامه‌ریزی درسی آموزش و پرورش به منظور تحقق این هدف غایی است. دستیابی دانش‌آموزان به حیات طیبه، جایگاه ویژه‌ای در نظام آموزش و پرورش دارد. از آنجایی که لازمهٔ دستیابی به حیات طیبه دروی از سلطه‌پذیری و سلطه‌گری است، باید برای دانش‌آموزان تبیین شود که جهت دستیابی به مراتبی از حیات طیبه، دوری از سلطه‌پذیری ضروری و مورد تاکید دین مبین اسلام است و لازمهٔ دوری از سلطه‌پذیری، اتخاذ رویکرد مقاومتی است. در مکتب شهید سلیمانی بحث سلطه‌ستیزی از ویژگی‌های خاص ایشان است. لذا توجه شایستهٔ نظام برنامه‌ریزی درسی به مکتب شهید سلیمانی و تبیین اهمیت و ضرورت دوری از سلطه‌پذیری و اتخاذ رویکرد مقاومتی، متضمن دستیابی دانش‌آموزان به هدف غایی نظام آموزش و پرورش است. بر این اساس، در برنامه درسی دین و زندگی دوری از نظام سلطه و سلطه‌پذیری مورد تاکید می‌باشد. مکتب شهید سلیمانی نظام فکری و دکترین شهید حاج قاسم سلیمانی است که ناشی از باور و اعتقادات و نوع نگاه ایشان به خدا، مقام ولایت و انسانیت بود که قوام و استحکامش بر پایه اصولی است که از متن اسلام و مکتب امام خمینی (ره)، گرفته شده است و رنگ و بوی عملکردهای ایشان نیز از همان اصول برمی‌خیزد و مشروعیت عملکرد او را تأیید می‌کند. از این رو طرح شیوه و سبک عملکرد حاج

قاسم سلیمانی در قالب یک مکتب باعث دوام و استحکام ساختی و ساختاری آن شده و امکان تئوری پردازی و طراحی دوره‌های توانمندسازی و شکل دهی چارچوب‌های تربیتی را میسر می‌سازد. باید مکتب شهید سلیمانی که ترکیبی از اخلاق، انقلابی‌گری و عمل‌گرایی است را به صورت خاص در همه ابعاد و حوزه‌ها تشریح و در رفتار جوانان نهادینه شود در همین راستا باید الگوهای رفتاری، مدیریتی، اخلاقی و تربیتی او در کتاب‌های درسی دانش آموزان به نسل جوان معرفی شود و آیندگان این سرزمین بدانند ایران دارای چه اسطوره‌هایی است.

مکتب حاج قاسم از منش و رفتار سرداری می‌گوید که نمونه یک انسان مؤمن عاشق است، سرداری که خالصانه عاشق شهادت و ولایت بود، خود را سرباز ولایت می‌دانست و تمام زندگی‌اش را وقف خدا و خدمت به مردم کرده بود. نتیجه آنکه، شهید سپهبد قاسم سلیمانی امروز فقط یک فرمانده نیست که یک اسطوره بزرگ است؛ اسطوره مقاومت در برابر ظلم و ظالم، اسوه اخلاص و کار بی منت برای خدا، سرمشق تلاش، ساده زیستی، شجاعت، مجاهدت و خدمتگزاری به مردم و قهرمان مبارزه در راه آرمان، بی آنکه از غیر خدا ترسی داشته باشد. با این حال تربیت دانش آموزان و آینده سازان انقلاب اسلامی برای اینکه بتوانند در آینده نزدیک مجاهدانه در مسیر تحقق اهداف گام دوم انقلاب اسلامی و در تمدن سازی به وظایف خود عمل کنند، اهمیت والایی دارد. مدیران آینده جامعه باید از اکنون تربیت شوند تا بتوانند به عنوان مدیران جهادی تمدن ساز نقش آفرینی کنند. لازمه گرایش به تمدن نوین اسلامی، نشر نظری و عملی مکتب اسلام است. بر اساس فرامین مقام معظم رهبری (مدظله العالی) شهید حاج قاسم سلیمانی را به چشم یک مکتب، یک راه، یک مدرسه درس آموز نگاه کنیم. برای تمدن سازی اسلامی باید مدیرانی تربیت شوند که در عرصه‌های مختلف شغلی مبتنی بر مکتب شهید سلیمانی عمل کنند.

با توجه به اهمیت تأثیر عمل مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی و نقش برجسته آن در افزایش انگیزه یادگیری و تأکید بر اجرای این اهداف و عناصر کتاب‌های درسی کتب دین و زندگی پیشنهادهایی ارائه می‌شود: محتوای برنامه درسی تهیه شده، کاملاً طبق رویکردهای تعالی مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در مرحله طراحی برنامه درسی کتاب‌های کتب دین و زندگی باشد تا محتوا بیشترین انطباق را با شایستگی‌های آموزشی و یادگیری داشته باشد. در تدوین کتاب‌های کتب دین و زندگی به حفظ تعادل در شایستگی‌های پایه انگیزشی، کار تیمی و خلاقیت توجه بیشتر به عمل آید تا رفتار فراگیران به طور مناسب پرورش یابد. پیشنهاد می‌شود تا دانش و آگاهی طراحان کتب دین و زندگی از مکتب حاج قاسم سلیمانی ارتقاء یابد تا زمینه توجه بیشتر آنها به این مکتب در طراحی کتب دین و زندگی فراهم شود. پیشنهاد می‌شود از سایر مقوله‌های روان‌شناختی در زمینه تحلیل محتوای دروس کتب دین و زندگی دوره متوسطه استفاده شود. پیشنهاد می‌شود از مقوله‌های مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در زمینه تحلیل محتوای سایر دروس دوره متوسطه استفاده شود. همچنین پیشنهاد می‌گردد که

در کلاس‌های پیش از خدمت و در حین خدمت برای معلمین، به آگاه ساختن همه جانبه آنان از مکتب شهید سلیمانی تلاش گردد، تا به مکتب شهید سلیمانی به خوبی پی ببرند. پیشنهاد می‌گردد جهت تغییر در ساختار فکری و نگرشی مسئولان و تصمیم گیرندگان و طراحان کتب درسی، اقدامات فرهنگی و تربیتی برای آشنایی آنها با مکتب شهید سلیمانی برگزار گردد. پیشنهاد می‌گردد با بازنگری در کتب درسی، مباحث و مفاهیمی که در عنصر هدف و محتوای پیشنهادی مطرح شد، در محتوای کتب درسی ارائه گردد. در پایان شایان ذکر است که پژوهش حاضر در کتب دین و زندگی دوره دوم متوسطه صورت گرفته و قابل تعمیم به سایر دروس و مقاطع نمی‌باشد.

منابع

- اباذری، عبدالرحیم (۲۰۱۹). بررسی شخصیت شهید قاسم سلیمانی و نقش او در بازسازی عتبات عالیات. فرهنگ زیارت، ۴۱(۱۰)، ۲۹-۵۰.
- ابروش، رضا؛ و شاهرخی مرتضی (۱۴۰۱). تبیین مؤلفه‌های مدیریت میان فرهنگی سردار شهید حاج قاسم سلیمانی. فصلنامه علمی مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۹(۷۰)، ۷-۳۰.
- امینی، ابراهیم (۱۳۸۴). اسلام و تعلیم و تربیت، قم، بوستان کتاب.
- امینی، سید جواد؛ خلیلی باصری، محسن؛ محمدی، سید محمود (۲۰۲۰). تبیین منظومه (اعتقادی/رفتاری) سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی به‌عنوان حکمران اسلامی. فصلنامه تخصصی حکمرانی متعالی، ۱(۱): ۱۲۹-۱۶۰.
- باقری دولت آبادی، علی (۱۴۰۰). انقلاب اسلامی و مکتب سازی: نمونه موردی مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی. فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۷(۴): ۲۷-۵۰.
- بیات، حجت‌الله (۱۳۹۰). مبانی ضرورت تبلیغ دین از رسانه‌های نوین، در جمعی از نویسندگان. مجموعه مقالات دومین همایش بین‌المللی دین و رسانه «رسانه دینی، دین رسانه‌ای، قم، اداره کل پژوهش‌های اسلامی صداوسیما.
- تاج‌الدین، مرضیه؛ و مهرنوش بازارگادی (۱۳۸۸). مؤلفه‌ها و شاخص‌های تربیتی از دیدگاه قرآن کریم. سایت راسخون، کتابخانه دیجیتال تبیان، تابستان و پاییز.
- تولایی. (۲۰۲۱). تبیین مبانی نظام ولایی در مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی. سلسله همایش‌های بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی، دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب)، ۱-۱.
- جهانگرد، زینب؛ منظری توکلی، علیرضا؛ منظری توکلی، حمدالله؛ و کامیابی میترا (۱۴۰۲). تعیین اهداف آموزشی برنامه درسی بر مبنای مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در

درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، ۷ (۳)، ۷۸-۸۴.

حجازی، سید محمد کاظم؛ و باقری تلواژگانی، پیمان. (۱۴۰۰). تطبیق نظریه کاریزماتیک وبر با شخصیت شهید سید اسدالله مدنی و شهید قاسم سلیمانی. شباهت‌ها و تفاوت‌ها، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱۱ (۳۹).

حسینی مجد، سید محمدطاها؛ و شوردرزی، عرفان (۱۳۹۸). بایسته‌های تولیدات رسانه‌ای در راستای تبیین شخصیت حاج قاسم سلیمانی. مطالعات دینی رسانه، ۱ (۴)، ۶۸-۲۶.

خان محمدی، کریم (۱۴۰۱). فرایند شکل‌گیری انسان الگو در فرهنگ رضوی: مثالواره شهید قاسم سلیمانی. فرهنگ رضوی، ۱۰ (۴۰)، ۳-۶۳.

خدادادی، کامران (۱۴۰۰). تبیین نقش مکتب حاج قاسم بر رفتار اخلاقی کارکنان فرماندهی انتظامی استان کردستان. فصلنامه دانش انتظامی کردستان، ۱۲ (۴۵)، ۱۱۰-۱۲۳.

دهقان، هادی؛ و حسن خانی، عباس (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب ریاضی پایه هفتم بر مبنای طبقه‌بندی حیطه شناختی اندرسون. دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان.

ذو علم، علی (۱۳۸۰). شاخص‌های تربیت دینی از نگاه قرآن کریم، قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رجبی، طاهره؛ و رضا علی نوروزی (۱۳۹۴). ماهیت «مبارزه» و قلمروهای تربیتی آن در آموزه‌های اسلامی. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیست و سوم، دوره جدید، شماره ۲۷، تابستان ۱۳۹۴، ۷۷-۹۴.

رجبی، طاهره؛ و رضاعلی نوروزی (۱۳۹۴). تأملی بر جهاد و موقعیت‌های تربیتی آن از منظر قرآن، اسلام و پژوهش‌های تربیتی. سال هفتم، شماره ۱۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، ۱۰۳-۱۲۶.

رجبی، طاهره. (۱۳۹۷). بررسی مکتب تربیتی مبتنی بر جهاد در زمینه سازی تمدن نوین اسلامی، مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۷، ص ۳۰-۴۹.

رضایی، محسن (۱۳۹۹). مقدمه‌ای بر ابعاد مکتب شهید سلیمانی. به ویراستاری روح اله تولایی، ۲۳ تیر.

زارع عبداللهی، مهدیه؛ زارع بیدکی، نرگس؛ و زارع ارنانی، محدثه (۱۳۹۵). تحلیل کمی محتوای کتب هدیه‌های آسمانی، فارسی خوانداری و مطالعات اجتماعی از منظر اهداف اخلاقی مصوب دوره ابتدایی. اولین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم تربیتی، مدیریت و روانشناسی، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی.

- زارعی، سعدالله (۱۳۹۹). گفتار پژوهی: جنبه‌های انسانی مکتب شهید سلیمانی. ۲۸ مرداد.
- زایرپور تمبکی، سمیه (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم ابتدایی. مجله مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۴ (۲).
- سالاری راد، معصومه (۱۴۰۱). شاخص‌ترین اوصاف شهید سردار حاج قاسم سلیمانی بر مبنای آیات قرآن کریم. دوفصلنامه علمی پژوهشی مطالعات فرهنگی اجتماعی حوزه، ۶ (۱۲): ۲۷-۴۶.
- سعادت‌نژاد، اسماعیل (۱۳۹۹). گفتار پژوهی شاخص‌های فرهنگی در مکتب شهید سلیمانی. ۷ مهر.
- سهیلی، مهلا؛ ابوترابی، مهناز؛ افراسیابی، سمیه و امیریکی، فاطمه (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتب هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی بر مبنای کلیشه‌های جنسیتی. اولین کنفرانس بین‌المللی علوم اجتماعی، تربیتی علوم انسانی و روانشناسی، تهران، شرکت بین‌المللی کوشا.
- شفیعی نژاد، محیوبه (۱۳۸۹). تحلیل محتوای کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پژوهشکده تعلیم و تربیت استان کرمان.
- شیرازی، علی (۱۳۹۹). گفتار پژوهی: سبک زندگی اسلامی در مکتب شهید سلیمانی. ۱۴ مهر.
- طلائی، حمیده؛ جلیلی، حمیده؛ ملاحسنی، فاطمه؛ و قاسمی، سیدعلیرضا. (۱۴۰۱). تبیین و توسعه مؤلفه‌های حرفه‌ای معلم با تأکید بر اندیشه و سبک زندگی شهید قاسم سلیمانی. توسعه حرفه‌ای معلم، ۷ (۴): ۱۳-۳۷.
- کارگری، غفور (۱۳۹۹). گفتار پژوهی: مدیریت سرمایه انسانی در مکتب شهید سلیمانی. ۲۹ مهر.
- مؤمنی، سیدعلی؛ و عباسی شوازی، علی (۱۴۰۰). تبیین ابعاد و مؤلفه‌های مکتب ساز شخصیت شهید حاج قاسم سلیمانی به‌عنوان یک قهرمان و تطبیق آن با الگوی تربیت دینی و انقلابی دانشجویان دانشگاه علوم انتظامی امین. نشریه علمی پژوهش‌های دانش انتظامی دانشگاه علوم انتظامی امین، در حال انتشار.
- نوروزی، خلیل؛ رنجبر، هادی؛ اسعدی، محمد؛ و آماده. حسین (۱۴۰۱). فهم جوهره ارتباطات انسانی - الهی در سبک فرماندهی سپهبد شهید قاسم سلیمانی. مطالعات راهبردی بسیج، ۲۵ (۹۴): ۳۹-۷۳.

Ashton, E. (2012). Religions Education in the early years, London: Routledge